

Nr 101.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående årligt understöd åt vissa förutvarande arbetare m. fl. å Hamre och Sätenäs egendomar; given Stockholms slott den 16 februari 1945.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Ernst Wigforss.

Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 16 februari 1945.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, BERGQUIST, DOMÖ, GJÖRES, EWERLÖF, RUBBESTAD, OHLIN, ERLANDER, DANIELSON, ANDRÉN.

Efter gemensam beredning med chefen för försvarsdepartementet anmäler chefen för finansdepartementet uppkomna frågor om årligt understöd åt vissa förutvarande arbetare m. fl. å Hamre och Sätenäs egendomar samt anför därvid följande.

1:o.

I anledning v en av flygförvaltningen i skrivelse den 27 januari 1944 gjord framställning förordnade Kungl. Maj:t genom beslut den 28 april 1944, bland annat, att vissa områden av Hamre egendom i Badelunda socken av Västmanlands län, vilka erfordrades för Västmanlands flygflottiljs nya kasern-

etablissement vid Hässlö, skulle avstås till kronan i den ordning lagen om expropriation stadgade.

I en till finansdepartementet inkommen skrift har ledamoten av riksdagens andra kammare David Hall — under hänvisning till att 1937 års riksdag (motion II: 154; bankoutsk. utl. nr 61; riksd. skr. nr 326) beviljat understöd eller flyttningsersättning åt vissa arbetare vid kronoegendomen Hässlö, vilka varit anställda av egendomens arrendator men till följd av dess ianspråktagande för Västmanlands flygflottiljs räkning förlorat sina anställningar och nödgats avflytta från egendomen — hemställt om åtgärder i syfte att motsvarande förmåner måtte beredas åt arbetarna vid Hamre egendom, i den mån de komme i en liknande situation på grund av att delar av denna egendom avstodes till kronan.

Vid Hamre egendom, som arrenderas av Eric Hamne, hava åtta arbetare varit anställda. Enligt uppgift av Hamne omfatta de för Västmanlands flygflottilj avsedda områdena av egendomen 58 hektar åker och återstoden av egendomen omkring 30 hektar åker. Efter avståendet till kronan av större delen av den till egendomen hörande åkerjorden har Hamne sett sig ur stånd att behålla flera än tre av nyssnämnda åtta arbetare. De övriga fem, Gustaf Mauritz Westerlund, Axel Emanuel Olsson, Adolf Sigfrid Johansson, Karl Emil Pettersson och Karl Gottfrid Larsson, hava entledigats från sina anställningar. Pettersson, vars bostad stått hindrande i vägen för de för flygflottiljen erforderliga byggnadsarbetena, har efter uppsägning från Hamnes sida slutat sin anställning vid Hamre egendom den 19 april 1944, varefter han flyttat till Lundby gård i Badelunda socken, där han förhyrt bostad och under skördetiden anlitats för tillfälligt arbete utan att dock hava erhållit anställning i egentlig mening. Westerlund, Olsson, Johansson och Larsson hava entledigats från sina anställningar vid Hamre egendom från och med den 1 november 1944 men erhållit tillstånd att kvarbo där till den 1 april 1945.

Av landsfiskalen i Västerås distrikt lämnade uppgifter rörande de entledigade fem arbetarna giva vid handen, att de sakna tillgångar och att möjligheterna för dem att erhålla ny stadigvarande anställning på grund av ålder och nedsatt arbetsförmåga torde vara obetydliga. Ingen av arbetarna har försörjningsplikt mot minderåriga barn. Deras ålder, civilstånd, anställningstider och avlöningsförhållanden vid Hamre egendom framgå av nedanstående tablå.

N a m n	Födelseår	Civilstånd	Anställd sedan år	Årsavlöning (inkl. naturaförmåner) kr
G. M. Westerlund	1881	gift	1897	2 790:—
A. E. Olsson	1884	änkling	1921	2 755:—
A. S. Johansson	1884	gift	1924	2 740:—
K. E. Pettersson	1886	gift	1924 ¹	2 700:—
K. G. Larsson	1889	gift	1928	2 840:—

¹ Dessutom anställd under åren 1914—1918.

Det årliga värdet av de naturaförmåner, som förenämnda arbetare åtnjutit vid Hamre egendom, har uppskattats till 600 kronor för Pettersson samt till 1 340 kronor för envar av de övriga.

Flygförvaltningen har i utlåtande den 30 mars 1944 hemställt, att årligt understöd måtte utverkas åt ifrågavarande fem arbetare att utgå från dagen för vederbörandes entledigande från anställningen vid Hamre. Ämbetsverket har därvid anfört, att det med hänsyn till arbetarnas ålder ville synas, som om ingen av dem hade möjlighet att erhålla ny anställning, som kunde trygga hans framtid. I anseende till de förändrade förhållanden, vilka inträtt för berörda arbetare och vilka vore likartade med dem, som föranledde 1937 års riksdag att bereda ersättning åt arbetare vid Hässlö, ansåge flygförvaltningen skäl föreligga för att understöd av statsmedel beviljades även i nu föreliggande fall. Flygförvaltningen föresloge, att de årliga understöden bestämdes till 300 kronor för Larsson och till 480 kronor för envar av de övriga.

Försvarets civilförvaltning har i utlåtande den 15 april 1944 anfört följande.

Till stöd för föreliggande ansökning har åberopats 1937 års riksdags beslut i anledning av väckt motion om understöd åt vissa vid kronoegendomen Hässlö tidigare anställda arbetare, vilka nödgats lämna sina anställningar vid gården till följd av densammans ianspråktagande för flygvapnets räkning.

I yttrande över motionen anförde statskontoret, bland annat, att, då ifrågavarande arbetare icke innehade och ej heller innehaft statsanställning, beviljande av pension skulle innebära ett betänkligt avsteg från de principer, som tillämpades vid statlig pensionering. Vad anginge spørsmålet huruvida berörda arbetare borde i annan ordning tillerkännas understöd eller eljest ersättning av statsmedel, finge statskontoret med hänsyn till de synnerligen vittgående och svåröverskådliga konsekvenser, varitill ett dylikt inskridande från statens sida skulle kunna leda, ställa sig avvisande till förslaget även i denna del.

Försvarets civilförvaltning kan för sin del icke finna annat än att fog förelagat för de av statskontoret sålunda uttalade betänkligheterna, särskilt som försvarets utbyggnad ännu icke är genomförd och ytterligare fall alltså — såsom nu också visat sig — kunde uppkomma, där av enahanda skäl anspråk på understöd komme att riktas mot kronan.

Om man emellertid anser sig kunna bortse från de principiella invändningar, som sålunda kunna anföras gentemot ett tillmötesgående av ansökningen, torde med hänsyn till 1937 års riksdags förenämnda beslut och då omständigheterna här synbarligen äro av enahanda natur som i Hässlöfallet, motsvarande förmåner böra beredas de anställningshavare vid Hamre gård, vilka genom statens åtgärder nödgats respektive nödgas frånträda sina anställningar vid gården.

Mot de av flygförvaltningen föreslagna pensionsbeloppens storlek har civilförvaltningen i och för sig intet att erinra.

I ett den 28 april 1944 avgivet utlåtande har *statskontoret* anfört, att ämbetsverket icke funnit anledning föreligga att frångå sin tidigare uttalade principiella ståndpunkt och sålunda icke kunde tillstyrka bifall till framställningen. Statskontoret ville därutöver framhålla, att med nu rådande starka

efterfrågan på lantarbetare några svårigheter näppeligen syntes förefinnas för i ärendet omförmälda arbetare — åtminstone flertalet av dem — att erhålla ny anställning inom samma arbetsgren.

Flygförvaltningen har den 20 november 1944 avgivit förnyat utlåtande i ärendet och därvid vidhållit sitt tidigare i ärendet avgivna förslag. Det syntes föga förenligt med rättvisa och billighet, därest kronan, som å förläggningen vid Hamre nedlade flera miljoner kronor för markförvärv och nybyggnader, skulle undandraga sig att genom nu ifrågasatta synnerligen blygsamma understöd i någon mån lätta de för arbetarna oförvållat uppkomna försörjningssvårigheterna. Omständigheterna syntes dessutom vara sådana, att, om understöden icke beviljades, Badelunda kommun måste i motsvarande mån träda emellan och bidra till arbetarnas försörjning i form av fattigvård.

*Departements-
chefen.*

Med hänsyn till att ifrågavarande arbetare icke varit anställda i statens tjänst är det i viss mån tveksamt, om understöd eller annan ersättning av statsmedel bör utverkas åt dem. Såsom i ärendet erinrats har emellertid riksdagen tidigare beviljat årliga understöd eller flyttningsbidrag åt vissa i enskild tjänst anställda arbetare vid Hässlö egendom, vilka till följd av egendomens ianspråktagande för flygvapnets räkning gått förlustiga sina anställningar och måst avflytta från egendomen. På grund härav och då förhållandena i nu förevarande fall jämväl i övrigt synas i huvudsak likartade med dem, som förelågo beträffande nyssnämnda arbetare vid Hässlö, vill jag icke motsätta mig, att staten lämnar ekonomiskt bistånd även åt de fem arbetare, som entledigats från sina anställningar vid Hamre egendom. I betraktande av att deras möjligheter att erhålla ny stadigvarande anställning torde vara ringa, synes detta bistånd böra erhålla formen av årliga understöd. Dessa torde skäligen kunna bestämmas till de av flygförvaltningen föreslagna beloppen, att utgå från och med den 1 juli 1945. Å understödsbeloppen komma att utgå dyrtids- och kristillägg enligt samma grunder, som gälla för s. k. riksdagspensioner. Understöden torde böra bestridas från det under tolfte huvudtiteln uppförda förslagsanslaget till diverse personer och understöd m. m.

Under återopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen medgiva,

att envar av förra arbetarna vid Hamre egendom i Badelunda socken Gustaf Mauritz Westerlund, Axel Emanuel Olsson, Adolf Sigfrid Johansson, Karl Emil Pettersson och Karl Gottfrid Larsson må från och med den 1 juli 1945 under sin återstående livstid från anslaget till diverse pensioner och understöd m. m. uppbära ett årligt understöd, Westerlund, Olsson, Johansson och Pettersson å 480 kronor samt Larsson å 300 kronor.

2:o.

På förslag av Kungl. Maj:t beslöt 1938 års riksdag (prop. nr 314; statsutsk. utl. nr 175; riksd. skr. nr 432) — med ändring av vad 1936 års försvarsbeslut därutinnan innehöller — att flygvapnets andra medeltunga bombflottilj skulle förläggas till Såtenäs i Skaraborgs län, varjämte riksdagen anvisade anslag till markinköp m. m. för flottiljens förläggning.

Enligt ett mellan flygförvaltningen, för Kungl. Maj:t och kronan, samt hovjägmästaren P. A. Lund den 22 september 1938 upprättat köpekontrakt förvärvade flygförvaltningen därefter av Lund fastigheten Såtenäs 1¹ jämte vissa andra för flottiljens förläggning erforderliga fastigheter i Tuns socken av Skaraborgs län. I kontraktet förklarade sig köparen medgiva, att de änkor och gamla torpare, som enligt löfte åtnjöte fri bostad och vedbrand, finge kvarbo under enahanda villkor.

Genom beslut den 17 december 1940 fastställde flygförvaltningen vilka personer, som på grund av köparens förenämnda utfästelse vore berättigade till underhåll in natura, samt omfattningen av dessa förmåner. Enligt beslutet skulle envar av Gerda Elving, Betty Johansson, Karl Johansson, P. V. Kjellén, Tekla Larm, Anna Leijon, K. J. Nilsson och Johanna Säverström i egenskap av flygförvaltningens pensionärer från och med den 1 december 1940 genom ämbetsverkets försorg åtnjuta fri bostad, fri vedbrand och nyttjanderätt till potatisland samt dessutom erhålla 1 460 liter oskummad mjölk, 300 kilogram vete, 600 kilogram råg och 450 kilogram blandsäd, allt för år räknat.

Sedermera ha naturaförmånerna i viss utsträckning utbytts mot kontant ersättning. Envar av pensionärerna — vilka fortfarande åtnjuta fri bostad och brukningsrätt till potatisland — uppbär sålunda i ersättning för övriga förmåner, omfattande rätt till fri vedbrand, mjölk och spannmål, ett kontant belopp av 832 kronor 50 öre för år.

Nämnda belopp har beräknats sålunda:

vedbrand kronor	75:—
1 460 liter mjölk à 30 öre »	438:—
300 kilogram vete à 25 öre »	75:—
600 kilogram råg à 25 öre »	150:—
450 kilogram blandsäd à 21 öre »	94:50

Summa kronor 832:50.

Intill budgetåret 1944/45 ha kostnaderna för pensionärernas underhåll utgått av den å staten för flygförvaltningens delfond av försvarsväsendets fastighetsfond upptagna delposten för reparations- och underhållskostnader m. m.

I skrivelse till Kungl. Maj:t rörande flygvapnets medelsbehov för budgetåret 1944/45 anförde flygförvaltningen, bland annat, att då det icke syntes vara riktigt, att kostnaderna för underhåll till pensionärerna vid Såtenäs belastade anslaget för reparationer och underhåll av byggnader, flygförvaltningen hade för avsikt att efter samråd med pensionärerna föreslå Kungl. Maj:t att avlösa denna årligen utgående utbetalning med en viss kapitaliserad engångskostnad och att härför anvisa erforderligt anslag. I avvaktan på åt-

gärd härutinnan hemställde flygförvaltningen, att för budgetåret 1944/45 erfordrigt belopp för underhållskostnadernas bestridande måtte anvisas å fastighetsfonden.

Sedermåra har Kungl. Maj:t i brev till flygförvaltningen den 22 juni 1944 i överensstämmelse med riksdagens beslut (prop. nr 76; statsutsk. utl. nr 4, p. 153; riksd. skr. nr 4, p. 153) föreskrivit, att kostnaderna för underhåll till vissa pensionärer vid Såtenås egendom tills vidare skola bestridas från flygvapnets anslag till övriga expenser m. m.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 26 augusti 1944 har *flygförvaltningen* gjort framställning i syfte att de årliga kontantunderstöden till de ifrågavarande åtta pensionärerna vid Såtenås från och med budgetåret 1945/46 måtte utgå från det under tolfte huvudtiteln upptagna anslaget till diverse pensioner och understöd m. m. Ämbetsverket har därvid förklarat sig icke vidhålla förslaget om att avlösa naturaförmånerna med en engångsersättning motsvarande förmånernas kapitaliserade värde. Då understödstagarna avböjt ett förslag om att samtliga naturaförmåner skulle utbytas mot en årlig livränta, hade flygförvaltningen funnit lämpligast, att de alltjämt finge behålla förmånerna av fri bostad och rätt till potatisland men att övriga förmåner, på sätt för närvarande skedde, ersattes av kontanta understöd. Med hänsyn till den kommande prisutvecklingen å lantbruksprodukter hade ämbetsverket hyst tvëkan, huruvida icke understöden borde utsättas att utgå efter markegångstaxa. Emellertid ville ämbetsverket föreslå, att understöden fixerades till det nu utgående beloppet. Härför syntes tala, utom praktiska skäl, det förhållandet att den avsedda regleringen av kronans förpliktelse enligt avtalet med Lund måhända icke bleve för pensionärerna lika tilltalande som det från gården utgående understöd, varmed de förut haft att räkna.

I ett den 8 september 1944 avgivet utlåtande har *försvarets civilförvaltning* till en början erinrat, att 1937 års riksdag (motion II: 154; bankoutsk. utl. nr 61; riksd. skr. nr 326) medgivit, att fem arbetare vid kronoegendomen Hässlö finge, räknat från och med den 1 juli 1937, under sin återstående livstid uppbära årliga pensioner att utgå från anslaget till diverse pensioner och understöd m. m. med 480 kronor för envar av två arbetare och 300 kronor för envar av tre arbetare. Enligt civilförvaltningens mening borde kontantunderstöden i nu förevarande fall regleras efter markegångstaxa, varigenom kronans intressen i möjligaste mån tillvaratoges. Understöden skulle alltså komma att utgå med tid efter annan växlande belopp. Därest nämnda omständighet icke skulle anses tala emot att kostnaderna för understöden belastade anslaget till diverse pensioner och understöd m. m., syntes understöden från och med budgetåret 1945/46 böra utgå av nämnda anslag. I motsatt fall syntes lämpligast att kostnaderna för kontantunderstöden tills vidare bestredes från flygvapnets anslag till övriga expenser m. m. för att sedermera, när priserna å här ifrågavarande naturaprodukter stabiliserats och understödsbeloppen alltså kunde beräknas för en längre tid bliva konstanta, gäldas från anslaget till diverse pensioner och understöd m. m.

Statskontoret har i utlåtande den 25 september 1944 förklarat sig icke hava något att erinra mot att understöden utginge från anslaget till diverse pensioner och understöd m. m. Enligt ämbetsverkets mening talade övervägande skäl för att understöden bestämdes att för framtiden utgå med samma årsbelopp som för närvarande.

Av understödstagarna har enligt uppgift Betty Johansson numera avlidit.

I samband med förvärvet av Såtenäs egendom har statsverket åtagit sig att underhålla vissa understödstagare å egendomen. Dessa åtnjuta för närvarande utöver förmån av fri bostad och nyttjanderätt till potatisland kontant ersättning för vissa andra naturaförmåner med 832 kronor 50 öre för år. I förevarande sammanhang är närmast fråga om storleken för framtiden av den kontanta ersättningen samt om vilket anslag, som bör anlitas för kostnadernas bestridande. Då de nu utgående understöden bestämts på grundval av gällande priser på vissa naturaprodukter, kan det visserligen med hänsyn till möjligheten av en ändring av dessa priser synas tveksamt, huruvida understöden böra fastställas att för framtiden utgå med nuvarande belopp. I likhet med flygförvaltningen och statskontoret anser jag dock övervägande skäl tala för en anknytning till de nuvarande årsbeloppen, som dock för att bliva jämnt delbara med tolv böra fastställas till 840 kronor, varå dyrtids- eller kristillägg icke skall utgå. På sätt myndigheterna föreslagit torde understöden böra bestridas från det under tolfte huvudtiteln uppförda förslagsanslaget till diverse pensioner och understöd m. m.

På grund av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen medgiva,

att envar av understödstagarna vid Såtenäs egendom i Tuns socken Gerda Elving, Karl Johansson, P. V. Kjellén, Tekla Larm, Anna Leijon, K. J. Nilsson och Johanna Säverström må från och med den 1 juli 1945 under sin återstående livstid från anslaget till diverse pensioner och understöd m. m. uppbära ett årligt understöd av 840 kronor, varå dyrtidstillägg icke skall utgå.

Vad departementschefen under punkterna 1:o och 2:o hemställt, däri statsrådets övriga ledamöter instämma, bifaller Hans Maj:t Konungen samt förordnar, att proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

Folke Lyberg.